Eski Türkçenin İzinde - II

Following the Trace of Old Turkic - II

Moğol İstilasından Önce Türklerin Dili

The Language of the Turks Before the Mongol Conquests

Editör

Hüseyin Yıldız

Ahmet Bican Ercilasun

Ferruh Ağca

Erhan Aydın

Mihriban Aydın

Kenan Azılı

Napil Bazilhan

Emrah Bozok

Éva Csáki

Henryk Jankowski

Özge Eker Kavalçalan

Abdullah Kök

Michael Knüppel

Mehmet Vefa Nalbant

Abdulkadir Öztürk

Ülkü Polat

Mehmet Sarıköse

Buket Nur Kırmızıgül Şimşek

Yaşar Şimşek

Orçun Ünal

Hüseyin Yıldız

Mağfiret Kemal Yunusoğlu

Peter Zieme

AKÇAĞ

ESKİ TÜRKÇENİN İZİNDE - II
Moğol İstilasından Önce Türklerin Dili

Editör
Hüseyin YILDIZ

İçeriği ile ilgili tüm hukuki
sorumluluk editörüne aittir.

ISBN 978-605-342-850-3

Akçağ Yayınları: 1810
Türk Dili ve Dilbilimi: 136

1. Baskı / Ankara

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 44397

© Akçağ Yayınları 2023
Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak Akçağ Yayınları'na aittir. İzinsiz kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı
48 / 48 06070 - İskitler / ANKARA

AKÇAĞ BASIM YAYIM PAZARLAMA A.Ş.
Saraykent Sanayi Sitesi, Saray Mah. 52. Sok. No:23
Kahramankazan - ANKARA

Tel. : 0312 432 17 98-433 86 51
Fax.: 0312 432 28 52

www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr

ESKİ TÜRKÇENİN İZİNDE - II

Moğol İstilasından Önce Türklerin Dili

FOLLOWING THE TRACE OF OLD TURKIC - II

The Language of the Turks Before the Mongol Conquests

Editör

HÜSEYİN YILDIZ

AKÇAĞ

İçindekiler

Söz Başı I

1 | ESKİ TÜRKÇE DİL İLİŞKİLERİ .....

HENRYK JANKOWSKI
Eski Kumanca (Polovetsçe) ve Kunca 3

ÉVA CSÁKI
Old Turkic – As Reflected by Hungarian Language History 17

2 | ESKİ TÜRKÇENİN METİN VARLIĞI .....

PETER ZIEME
Analysis of three fragments of Old Uyghur Avataṃsaka Literature 27

NAPIL BAZYLKHAN - ALTANGERELIIN ENHTÖR
Kutlug Kağan Bitigtaş Yazıtının Tarihi-Etnoarkeolojik Araştırmaları 47

ERHAN AYDIN
Altan Had (Moğolistan) Yazıtları-Yeni Okuma ve Anlamlandırma 67

3 | ESKİ TÜRKÇENİN SÖZ VARLIĞI .....

AHMET BİCAN ERCİLASUN
Asya Hunlarında Türkçe Ünvanlar 79

HÜSEYİN YILDIZ
Eski Türklerde "Türk Dili" Algısı 85

MICHAEL KNÜPPEL
Old Turkic Demonology as An Onomastic and Religious-Historical Problem 103

ORÇUN ÜNAL
A «Strange» Turkic Particle: The Etymology of the Old Turkic Ayï 'Very' 113

MİHRİBAN AYDIN
Eski Türkçe Metinlerdeki *Çigşi* Ünvanı Üzerine Notlar 123

Aydın, Mihriban (2023). "Eski Türkçe Metinlerdeki Çigşi Ünvanı Üzerine Notlar". *Eski Türkçenin İzinde - II (Moğol İstilasından Önce Türklerin Dili) // Following the Trace of Old Turkic - II (The Language of the Turks Before the Mongol Conquests)* (Edt.: Hüseyin Yıldız). Ankara: Akçağ, s. 123-131.

Eski Türkçe Metinlerdeki *Çigşi* Ünvanı Üzerine Notlar

MİHRİBAN AYDIN

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ, İZMİR / TÜRKİYE

mihriban.aydin@deu.edu.tr, 0000-0003-0053-7214

Giriş

1893 yılında V. Thomsen tarafından alfabenin çözülmesinden bugüne kadar eski Türk yazıtları üzerinde çok sayıda çalışma yapıldı. Bu çalışmaların bir bölümü yeni bulunan yazıtların neşri, bir bölümü yeni okuma ve anlamlandırma önerileri, bir bölümü ise yazıtlardaki sözcük varlığı hakkındadır. Yazıtlardan elde edilen türlü bilim alanlarına ait materyal de sözcük varlığı çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Yer ve kişi adları, ünvanlar, askerlik ve diplomasi ile ilgili terimler üzerinde de yüzlerce çalışma yapıldı. Yazıtlardaki yabancı sözcüklerle ilgili, belki tüm yabancı sözcükleri içeren bütüncül bir çalışma henüz elde yoksa da özellikle ünvanlarla ilgili bazı nitelikli çalışmalar alana katkı sağlayacak kadar değerlidir. Örneğin; yabancı sözcüklerle ilgili M. Ölmez'in üç makalesi (1995, 1997, 1999), V. Rybatzki'nin (2000) Köktürk ve Uygur dönemi yazıtlarındaki ünvanları işlediği makalesini anmak gerekir. Ayrıca yine Rybatzki'nin Orta Moğolca döneminin kişi adı ve ünvanlarını işlediği kitabında da (2006) runik külliyattaki kişi adları ve ünvanlarla ilgili söz varlığından epeyce tanık verilmiştir.

Eski Türk yazıtlarında, yedi ve sekizinci yüzyıldaki yazı dillerinden ödünç sözcükler bulunmaktadır. Türk dünyasıyla ilişki düzeylerini göstermeye de yardımcı olan Çince ödünç sözcükleri en başta anmak gerekir. Çince kökenli sözcüklerin bir bölümü kişi ve yer adları, bir bölümü ise askerî ünvan ve terimlerdir. Bu ünvanlar arasında en dikkat çekenlerden birisi *çigşi*dir. Bu çalışmada *çigşi* ünvanının yazıtlar ile sonraki dönem metinlerindeki kullanım alanları ve özellikle Antik Çin ile daha geç dönemlerde Çin askerî ve idari

AYDIN, E. (2016). "Tariat Yazıtı'nın Kuzey Yüzünün 5. Satırı Üzerine Yeni Okuma ve Anlamlandırma Önerileri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 61/1: 13-22.

AYDIN, E. (2018). *Uygur Yazıtları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

AYDIN, E. (2019). *Sibirya'da Türk İzleri, Yenisey Yazıtları*. İstanbul: Kronik Kitap.

BAILEY, H. W. (1939). "Turks in Khotanese Texts". *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1939/1: 85-91.

BAILEY, H. W. (1951). "The Staël-Holstein Miscellany". *Asia Major* (New series), 2/1: 1-45.

BAZIN, L. (1995). "Pre-Islamic Turkic Borrowings in Upper Asia". *Diogenes*, 43/3: 35-44.

CHEN CHANGQI (陈长琦) (2002). 中国古代国家与政治 *Antik Çin'de Devlet ve Politika*. Beijing: Zhongguo gudai guojia yu zhengzhi.

CICM, H. S. (2015). Eski Uygurca *čigši*-Moğolca *čigšin* (Çev. H. Yıldız). *Dil Araştırmaları*, 17, 225-227.

CLARK, L. (2017). *Uygur Manichaean Texts, Texts, Translations, Commentary, vol. III: Ecclesiastical Texts*. Turnhout: Brepols Press.

DTS: NADELYAYEV, V. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Nauka.

ECSEDY, H. (1965). Old Turkic Titles of Chinese Origin. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 18/1-2: 86-87.

ED: CLAUSON, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.

EKREM, E. (2015). "Çin Kaynaklarında Dokuz Oğuz Meselesi: Sayısal Yapısı (Edt. T. Gündüz ve M. Cengiz)" *Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 189-220.

EUTS: CAFEROĞLU, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Enderun Yayınları.

GILES, H. A. (1912). *A Chinese-English Dictionary*. Second edition, Shanghai.

KORMUŞİN, İ. V. (1997). *Tyurkskiye Yeniseyskiye yepitafii, tekstı i issledovaniya*. Moskva: Nauka.

KORMUŞİN, İ. V. (2008). *Tyurkskiye Yeniseyskiye yepitafii, grammatika, tekstologiya*. Moskva: Nauka.

ÖLMEZ, M. (1995). "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (1)". *Türk Dilleri Araştırmaları*, 5, 227-229.

ÖLMEZ, M. (1997). "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (2)". *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, 175-186.

ÖLMEZ, M. (1999). "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (3)". *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, 59-65.

ÖLMEZ, M. (2013). *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları. Metin-Çeviri-Sözlük*. Ankara: BilgeSu Yayınları.

PULLEYBLANK, E. G. (1991). *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.

QIAN MU (钱穆) (2004). *Qin Han Hanedanlığı Tarihi* (秦汉史). Beijing: Sanlian shudian.

RAMSTEDT, G. J. (1951). Alte türkische und mongolische Titel". *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, 55/2, 59-82.

RYBATZKI, V. (2000). "Titles of Türk and Uigur Rulers in the Old Turkic Inscriptions". *Central Asiatic Journal*, 44/2, 205-292.

RYBATZKI, V. (2006). *Die personennamen und titel der mittelmongolischen Dokumente. Eine lexikalische Untersuchung*. Helsinki. [e-thesis].

SCHUESSLER, A. (2007). *ABC Etymological Dictionary of Old Chinese*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

SERTKAYA, A. G. (1999). Uigurische Sprachdenkmäler'den Beş Mektup. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1996, 237-264.

ŞİRİN, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEKİN, T. (1983). Kuzey Moğolistan'da Yeni Bir Uygur Anıtı: Taryat (Terhin) Kitabesi.